

HELYI TÁRSADALOM EGY BUDAPESTI LAKÓTELEPEN

VON DER HAGEN-
DEMSZKY ALMA

A helyi identitást, a helyi társadalom működését, a lakók életstílusát és lakókörnyezetükről alkotott véleményét vizsgáltuk 2001–2004-ben Gazdagréten¹ – egy külső megjelenésében, szociális jelzőszámai, valamint ingatlanári alapján is a „felső” kategóriába sorolható budapesti lakótelepen.² A nyolcvanas évek közepén épült az egyik utolsó nagy lakásépítési projektként a múlt rendszerben. A terjedő piacgazdaság jegyében már nem tanácsi kiutalással, hanem OTP által értékesítették, s ennek megfelelően a tervezésben és a kivitelezésben egyaránt jobban ügyeltek a minőségre. A házak közt sok a zöld terület, ezért a lakótelep a tízemeletes betontömbök ellenére is zöld környezet benyomását kelti. Az akkori gyakorlat ellenére Jurcsik Károly „közös tároló helyiségnek” nevezett boltelhelyiségeket is tervezett a házak alá. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy több itt az élet és a nyüzsgés, mint egy boltok nélküli kizárólagos alvóvárosban.

Emellett a lakók az egyik legfontosabb előnyként a jó a közlekedést említik. Már az építés idején elindultak az első közvetlen buszjáratok, amelyek a lakótelepet a belváros különböző pontjaival kötik össze.

A többi budapesti lakótelephez képest Gazdagréten nincsenek súlyos szociális problémák: alacsony a munkanélküliség, magas az átlagos iskolázottsági szint, sok a kisgyermekes, fiatal család.³ Összességében az itt lakók a „középosztály” lakhelyének tartják.

Alaprajzát tekintve a lakótelep ovális szívet alkot. Két kisebb centruma van: az egyik a telep felső végében, ahol buszvégállomás, egy nagyobb ABC, több kisebb bolt, orvosi rendelő, patika és bankfiók található; a másik a telep alsó végében, ahol a boltok mellett

egy helyi könyvtár is működik. A felső és az alsó pólus között a telep

hosszanti tengelyében egy autók elől lezárt sétány húzódik, amelyre merőlegesen helyezkednek el a házak által alkotott utcák.

KEDVEZŐ VÉLEMÉNYEK A LAKÓKÖRNYEZETRŐL

A lakótelep megítélése egybehangzóan pozitív. A magas színvonalú lakótelepek a konkurens lakhatási formák – lakóparkok, családi sorházak, rehabilitált belvárosi tömbök – elterjedése ellenére sem veszítették el vonzerejüket.⁴ A megkérdezettek többsége szereti lakóhelyét, és a közeljövőben sem szándékozik elköltözni. A zöld környezet, a jó közlekedés és infrastruktúra mellett a biztonság jelenik meg fontos szempontként: „Jó a levegő, sok a zöld; ha kinyitom az ablakot, nem autózajt, hanem madárcsicsergést hallani.” „Ötpercnyi távolságban két iskola és három óvoda van. A gyerekek mehetnek egyedül is, még útkeresztelkedésen sem kell átkelniük.” „Olvastam az újságban, hogy ezen a környéken nagyobb a biztonság, mint máshol.” Szóba került a lakótelepekről alkotott közvélemény is: „Hát persze, a panel az panel. Mondjuk ki nyíltan: ronda. Ha viszont már bent van az ember a lakásában, akkor már mindegy, hogy milyen kívülről. Ez azért egy jobb hely, mint más lakótelepek. Itt nincsenek cigányok, nincs annyi bűnözés.” Az utolsó idézet egyértelműen jelzi, hogy a lakók szeretnék – bármi áron – elhatárolni magukat „más” lakótelepektől, és hangsúlyozzák lakhelyük különbözőségét.

HELYI TÁRSADALOM

A helyi társadalom egy lakóhelyi egység – legyen az falu vagy egy jól körülhatárolható városrész – térbeli és szociális rendjének komplex együttese.⁵ Kialakulásához, illetve jelenlétéhez különböző feltételek együttese szükséges.

Valódi helyi társadalom akkor alakul ki, ha közös élethelyzet és identitás köti össze a lakókat. A vizsgált lakótelepen van közös identitás: sok interjúalany a helyiekről szólva a „mi, gazdagrétiak” formát használta. „Van itt egy bizonyos lakóközösség. Van egy gazdagréti identitás.” Az itt lakók tudják, hogy drága lakótelepen laknak, sokan büszkéek is rá. Már a neve is szimbólumértékű: „Mielőtt ideköltöztünk, nem ismertem a lakótelepet, csak hallomásból. Hú, Gazdagrétt, ott

1 ■ A chemnitzai műszaki egyetemen benyújtott doktori disszertáció empirikus alapját helyszíni megfigyelés, fotódokumentáció, 20 szakértői interjú, 45 rövid interjú és 35 egy-három órás, a lakosokkal készült mélyinterjú alkotta.

2 ■ Vö. Csizmadya Adrienn: A lakótelep és a társadalmi integráció. *Szociológiai Szemle*, 1996. 3–4. szám, 205–221. old.; uő: A fővárosi lakótelepek ingatlanpiaci helyzetének változása a rendszerváltás után. *Szociológiai Szemle*, 2000. 4. szám, 87–105. old.

3 ■ *Panelkutatás*. Hard Kft., Bp., 1999.

4 ■ Ez az eredmény különösen a Németország keleti részében tapasztalható helyzettel összevetve meglepő, ahol tömegével bontják le a panel építésű lakótelepeket, a fennmaradó telepeken pedig kizárólag szociális problémákkal küzdő lakók maradnak.

5 ■ Vö. Tóth Pál: A lakótelepi társadalom mint helyi társadalom. *Társadalomtudományi Közlemények*, 1983. 1. szám; Bánlaky Pál: Helyi társadalom – lokális közösségek. In: Böhm Antal–Pál László (szerk.): *Régiók, kistájak*. Társadalomtudományi Intézet, Bp., 1984.

biztosan csupa gazdag lakik.”

A közös identitás mellett a helyi társadalom fontos jellemzője az együttélés manifeszt és látens szabályainak megléte. Az interjúalanyok számos ilyen szabályról számoltak be, melyek közül sok a panel szűkösségéből, rossz szigeteléséből adódik. „Este tíz után már nemigen lehet fürödni vagy mosni, mert azt minden szomszéd hallja. Fűrni csak bizonyos időkben lehet – mondjuk hét közben vagy szombaton délelőtt –, mert azt még két házzal arrébb is hallani.” A szabályok megléte megsértésükkor válik igazán nyilvánvalóvá: „Ha valaki nagyon hangosan hallgatja a tévét, felkopogunk a rádiátoron. Pont úgy, mint a börtönben!” A házak előtt szokásjog alapján oszlanak el a parkolóhelyek – a szokásjog megszegése hangos dudakoncerthez vezethet.

Az identitás és az együttélés szabályai mellett a helyi társadalomnak vannak intézményei és alulról építkező csoportosulásai is. Az intézmények közé sorolható a számos óvoda és iskola, továbbá a gazdagréti katolikus és református egyházközség is, melyek szociális feladatokat is vállalnak (az öregek ellátását, a fiatalok szabadidős foglalkoztatását). A Községi Ház szervezett programokon túl lakossági kezdeményezéseknek is otthont ad. A felülről szervezett intézmények mellett számos alulról kezdeményezett csoportosulás is található, például a Gazdagréti Szülők Egyesülete vagy a Gazdagréti Társaskör. Bár az egyesületek az aktivisták hiányáról, illetve a lakók hiányzó érdeklődéséről számoltak be – becslés szerint kevesebb mint 5 százalékuk vesz részt valamilyen kezdeményezésben –, a helyi társadalom bizonyos alkalmakkor, általában a közös érdek fenyegetettsége esetén mozgósítható. Erre nyújtott példát egy tervezett benzinkút elleni lakossági demonstráció.

A helyi társadalom létezésére utal a helyi nyilvánosság is. Az informális nyilvánosság kialakulását elősegítette a magába záródó épített környezet szegregációja: „Itt mindenki mindenkit ismer. Ha bármi történik, öt perc alatt elterjed az egész telepen.” „Olyan, mint egy nagy falu.” A lakók büszkék a lakótelepre, sőt: „Az itteni emberek kissé beképzelték. Fennhordják az orrukat, másoknál különbnek tartják magukat.”

Az informális nyilvánosságon túl létezik egyfajta kváziformális nyilvánosság is: itt működött az első magyarországi helyi kábeltelevízió, amely a lakótelep életének kisebb-nagyobb horderejű újdonságairól tudósított, eleinte még a születésekről és halálesetekről is. Az adások elősegítették azt az érzést, hogy tudni, mi történik a telepen, a szomszédok ismerik egymást. A *Szomszédok* Gazdagréten játszódó televíziós sorozata is a közösségi érzést erősítette: az első magyar szappanopera a lakótelepet az egymást segítő lakók kedélyes világaként ábrázolta.

ZÜLLIK A TELEP?

Számos megkérdézett nosztalgiával tekint vissza a lakótelep múltjára, rosszabbnak érzi a jelenlegi helyzetet. „Züllik a lakótelep. Régen utcaseprők és kertészek

egész regimentje szállta meg rendszeresen a zöldterületeket; ma mindenhol csak szemét és kutyaszar van.” „Még egypár évvel ezelőtt is a szolidaritás és emberiség szigete volt a telep. Az emberek ismerték egymást, segítettek egymásnak, ahol lehetett. Mára viszont itt is elterjedt az arrogancia és közömbösség, mint mindenütt máshol. Ma már szűkeség és ellenségeskedés uralja a telepet – az emberek képesek egy parkolóhelyért összeverekedni.” Sokan visszasírják a kezdetek utcabálijait és házibulijait, a régi közösségeket, még azok is emberibbnek és közvetlenebbnek írják le a lakótelep múltbeli társas életét, akik amúgy meg vannak elégedve a teleppel.

Van tehát, aki a lakótelep tisztaságát és biztonságosságát dicséri, és van, aki lezülleszt és bepiszkolódást, emberi elhidegülést emleget. Mivel magyarázhatók a megélt különbségek?

A MEGÉLT VÁROS

A magyarázat a valós és a megélt város különbségében rejlik. A lakók mindennapi életük interakciói és kommunikációja során – a várost (városrészt) a maguk városává alakítják.⁶ Nem az épített környezettel, az infrastrukturális és intézményi hálózattal, a társadalmi és gazdasági struktúrával leírható város válik életvilágukká, hanem egy mentális szegmense, az *elképzelt város* és annak mentális térképe.⁷ A virtuális városi élettér a ténylegesen létező épített környezet helyett a történelmileg kialakult asszociációk, írott és íratlan szabályok által alakított mindennapi életvilág. A reális környezeten kívül magában hordozza a társadalmilag meghatározott lehetőségeket, korlátokat és cselekvési előírásokat.

A szakirodalomban használt „virtuális élettér” kifejezés annyiban megtévesztő, hogy a fikció és irrealitás, ezáltal az elkerülhetőség benyomását kelti. Ám épp ellenkezőleg: reálisan ható társadalmi kontextusról van szó, amely befolyásolja a városi interakciókban részt vevők cselekvési szándékait és megvalósuló cselekvéseit.

Albrow a „szocioszféra” meghatározásában erre az

6 ■ Christine Weiske: Stadt und Welt. Fiktive Verortungen als die Images der Stadt Chemnitz. In: Ch. Hannemann, (hrsg.): *Neue Länder – Neue Sitten? Transformationsprozesse in Städten und Regionen Ostdeutschlands*. Schelzky, Jeep Verlag, Berlin, 2002.

7 ■ Vö. Niedermüller Péter: A város: kultúra, mítosz, imagináció. *Mozgó Világ*, 1994. 5. szám; Berényi István: Adalékok a városi élettér szociálgeográfiai felfogásához. *Földrajzi Értesítő*, 2001.

8 ■ Martin Albrow: Auf Reisen jenseits der Heimat. Soziale Landschaften in einer globalen Stadt. In: Ulrich Beck (hrsg.): *Kinder der Freiheit*. Suhrkamp, Frankfurt a. M., 1997.

9 ■ Vö. Erving Goffmann: *Das Individuum im öffentlichen Austausch. Mikrostudien zur öffentlichen Ordnung*. Suhrkamp, Frankfurt a. M. 1974.; uő: *Wir alle spielen Theater. Die Selbstdarstellung im Alltag*. Piper, München, 2003.

10 ■ Gerd Günther Voß: *Lebensführung als Arbeit. Über die Autonomie der Person im Alltag der Gesellschaft*. Hampp Verlag, Stuttgart, 1991. Projektgruppe Alltägliche Lebensführung: *Alltägliche Lebensführung. Arrangements zwischen Traditionalität und Modernisierung*. Leske Budrich Verlag, Opladen, 1995.

aspektusra fekteti a hangsúlyt.⁸ A közösségek és a konkrét terek kapcsolatát vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy egyazon tér különböző szocioszférákat hív életre, s ily módon számos, egymás mellett létező közösséget alakíthat ki. Az egymás mellett létező társas hálózatok, közösségek és életstílusok sokasága különféle értelmezési stratégiáknak és értékelési módoknak nyújt teret. A különféle csoportosulások a városi tér egyazon szegmensét különböző territóriumokká alakítják.⁹

E koncepciók hasznosnak bizonyultak a vizsgált lakótelepen tapasztalt eltérő diskurzusok és értékelési stratégiák, a szögesen ellentétes ítéletek társadalmi megalapozottságának feltárásában.

(LECSÚSZÓ) KÖZÉPOSZTÁLY

A helyi társadalom nyilvánossága egy kérdésben egyetért: ezt a lakótelepet mind a lakói, mind a szakértők a középosztály lakhelyének tartják. Noha szociológiai értelemben nem egyértelmű a középosztály fogalma, számukra az. Szerintük mindenki a középosztályhoz tartozik, aki sem nem egészen lent, sem nem egészen fent helyezkedik el a társadalmi ranglétrán. A közepes anyagi ellátottság mellett még számos jellemzőt – főképp kulturális javakat – rendelnek a középosztályi léthez.

A megkérdezettek középosztályképe leginkább a *Bildungsbürgertum* fogalmát fedi. A középosztályi lét legfontosabb jellemzőjeként a tulajdon helyett az iskolai végzettséget és valamilyen általános „műveltséget” említene. Voltaképp a színházba járó, könyveket olvasó értelmiségi képe jelent meg ezekben a beszélgetésekben, noha az időmérleg-vizsgálat szerint a megkérdezettek szabadidejük zömét tévénézéssel töltik. „A középosztály lakik itt túlnyomórészt a telepen. Nagyon szegény és műveletlen emberek itt nincsenek.” „Magas státusú a lakótelep. Érezni, hogy főleg értelmiségiek laknak itt.” „Szerencsére nagyon drágák a lakások, csak azok tudnak itt lakást venni, akik úgymond ide valók, vagyis megengedhetik maguknak. Nem látom a veszélyét, hogy gettósodna a lakótelep.”

Ez utóbbi kijelentést viszont többen vitatták. Abban egyetértettek, hogy a középosztály van túlsúlyban a telep lakói közt, ám e társadalmi osztály jelenlegi státusát illetően igencsak megoszlottak a – két nagy és további két alcsoportra bontható – vélemények:

1. a lakótelepen élő középosztály meg tudja őrizni státusát, nem veszélyezteti a lecsúszás;

2. ez a lakótelep tipikus a lecsúszó középosztály általános helyzetére nézve.

1. a) Ezen alcsoport tagjai a lakótelepet és különösképpen saját lakásukat életük munkája gyümölcseként, a társadalmi felemelkedés szimbólumaként élik meg. A lakótelep a modernizációs vívmányok – összkomfort, távfűtés, lift, kényelem és fejlődés – jelképe. A lakás kiutalását és első megtekintését mint életük nagy eseményét írják le, néhányan olyan eleven színekkel, mintha csak tegnap történt volna – noha idetova húsz év telt el azóta.

1. b) A második alcsoport számára lakáspiaci ugródeszka a jelenlegi lakás. Elégedettek ugyan vele, és az eddigi sikereiket jelzi, ám pályafutásuk és társadalmi státusuk további felívelését és lakáskörülményeik ennek megfelelő további javulását tervezik. E csoportnál az elégedettségbe már gyakrabban vegyül kritika: bár a környezetet és a közlekedést is dicsérik, a lakást már szűkösnek találják, és előbb-utóbb önálló családi házba szeretnének költözni. A jelenlegi lakókörnyezethez érzelmileg nem kötődnek annyira, mint az előző alcsoport.

2. a) A harmadik alcsoport szerint a középosztályt – és vele együtt a lakótelepet is – a lecsúszás fenyegeti. Még nem dőlt el minden, de a „züllés” és „leromlás” jelei egyértelműek. Régebben tisztább, szebb és biztonságosabb volt a lakótelep, lakóinak anyagi helyzete biztonságosabb volt, és jobban éltek.

2. b) A negyedik alcsoport úgy látja, már elveszett a csata, mind a középosztály, mind a lakótelep egyértelműen lecsúszott. Aki tehette, elköltözött, csak a vesztések maradtak. Este már nem szeretnek egyedül kimenni az utcára, félnek a „bandáktól” és a „dealerektől”.

A 2. csoportba tartozók az épített környezetben is saját társadalmi státusvesztésük bizonyosságát látják, hiszen a lakótelep körül időközben felépültek „az újjazdag milliomosok villái” – kisebb, pár családnak ott-hont adó, igényesen kivitelezett családi házak saját kerttel, medencével, amelyek méretükkel és színeikkel is éles ellentétet alkotnak a lakótelep sűrű beton-épületeivel. A lakótelepiek így napról napra szembe-sülnek azzal, hogyan lakik a (felső) középosztály ma Magyarországon.

A gazdagrétek önmagukat a régi – szocialista – Magyarország középső elitjéhez sorolták, ennek bizonyosságát látták lakásukban is. Mint említettük, a lakások túlnyomó többségét nem tanácsi kiutalás alapján kapták a lakók, hanem az OTP-től vehették meg. A viszonylag magas induló tőkét csak jobban szituált családok voltak képesek egy összegben kifizetni, legtöbbjük tehát a múlt rendszerben valóban a középosztályhoz tartozott. „Nagyon boldogok voltunk, amikor megkaptuk ezt a lakást. Akkor még nagy dolog volt ez nekünk, vigyáztunk rá, felújítottuk. Most meg már lenézik azt, aki panelban lakik. Az ma már nem haladó.” „Miközben itt megsülünk a nyári hőségben, láthatjuk az erkélyről, hogyan pancsolnak az ő gyerekeik a kerti medencében.” „Tulajdonképpen nem is tudom, ki járt rosszabbul. Merthogy mi az ő csodapalotáikat nézhetjük, ők viszont naponta a mi ronda panelünket bámulhatják.”

ÉLETMÓD

A leírt négy csoport eltérő módon éli meg mindennapi életének kulisszáit, viselkedésében a maga belső térképéhez igazodik és a valóságos környezetét is alakítja. A lakókörnyezet megítélése és az életmód szorosan összefügg.

Az *életmódot* Max Webernek az „életvitellel” (*Lebensführung*) kapcsolatos elmélete keretében vizsgáltuk, amelyet Voß munkacsoportja adaptált a mai társadalmi viszonyokra.¹⁰ Az életmód a mindennapi tevékenységek összefüggése, mely rendszerbe foglalja az egyén különböző társadalmi szférákban végrehajtott interakcióit, aki viszont ezáltal a társadalom szigorúan elkülönült szféráit – mint, mondjuk, munkahely és család – köti össze saját életmódjában. Az életmód intézményszerű cselekvési mód, mely, noha az egyén maga hozza létre, függetlenedik – vagyis elidegenedik – tőle, és bizonyos szinten önnön törvényei szerint működik.

A már intézményesedett életvitel tehát csak nehézségek és költségek árán változtatható meg, egyrészt a saját szokásrendszer nehézsége, másrészt a külvilág elvárásai miatt.

Az életmód első látásra független cselekvéseket hoz összefüggésbe egymással és foglal rendszerbe. Az életmódok strukturájuk, logikájuk, történetük és forrásaik alapján csoportosíthatók. Az életmód strukturálja a mindennapi cselekvéseket az időben, a térben, a társas kapcsolatok és a tárgyi logika, az érzelmek és az értékek szintjén.

Az életmód az individuum és a társadalom közti közvetítés közege, mivel az egyén nem egyes, különálló cselekedeteivel, hanem életmódjának intézményszerű rendszerével kapcsolódik a társadalomba. Az életmód ily módon egyrészt tovább örökíti és bebetonozza a társadalmi egyenlőtlenségeket, másrészt módosítja is őket. Az egyén életmódjával ugyanis ellensúlyozhatja vagy éppenséggel súlyosbíthatja a társadalmi egyenlőtlenségek hatását.

A vizsgált lakótelepen mélyinterjúk alapján kerestünk választ az életmód és a társadalmi részvétel, illetve a társadalmi kép közötti összefüggésre, és azt vizsgáltuk, kapcsolatban áll-e ez a lakóhelyről alkotott véleménynel. Más szóval a valóságos tér megélt térré alakulásának társadalmi meghatározottságát kutattuk.

AZ ÉLETMÓD DIMENZIÓI

Az interjúk tematikai egységeinek meghatározása és elemzése a Bohnsack-féle rekonstrukciós módszerrel az életmódnak két, egymástól független dimenzióját hozta felszínre: egyfelől a célok és értékek, másfelől a mindennapi gyakorlat dimenzióját.

Az értékdimenzióba beletartoznak a cselekvést szabályozó elvek, értéktulajdonítási és értékelési minták, prioritások, preferenciák és az életcélok, amelyek mind – gyakran anélkül, hogy tudatosítanánk – irányítják életünket és mindennapi cselekvéseinket. Ebből a szempontból három csoport különböztethető meg. Az egyén

1. kételyek nélkül, magától értetődően vette át életcéljait és értékeit a szocializáló környezettől;

2. maga választja élete vezérfonalát;

3. orientáció és preferenciák nélkül sodródik a mindennapokban.

A gyakorlat dimenziója a mindennapi élet rendsze-

resen visszatérő és megfigyelhető strukturáit fogja át. A többszörösen strukturált életvitel többé-kevésbé merev rutinok medrébe tereli a mindennapi cselekedeteket. A hétköznapi élet annyi helyzetben követeli az egyéntől kisebb vagy nagyobb horderejű döntések meghozatalát, hogy minden egyes szituáció eseti mérlegelése lehetetlen volna. A kialakult rutinok viszont a hasonló helyzetekben már bevált megoldásokat kínálnak, megkönnyítik a döntéshozatal, és súrlódásmentesebbé – de egyben merevebbé is – teszik az életvitelt.

A *nyitott* életvitelt nagyfokú spontaneitás és improvizáció jellemzi, gyakran az „ahogy esik, úgy puffan” elve. A cselekvések az éppen aktuális követelményekhez és preferenciákhoz igazodnak, az előre eltervezés helyett a szituációfüggő spontán döntések kerülnek túlsúlyba. A *rutinizált* életmód nagy teret ad a bevett szokásoknak. A mindennapok gyakran szinte órarendszerűen vannak beosztva, amelyben a különböző tevékenységeknek – munka, család, házimunka, szórakozás – megszabott helye van: például 8-tól 5-ig iroda, csütörtök este rőmparti, szombat délelőtt bevásárlás és takarítás.

A két dimenzió terében öt életmódcsoport foglal helyet:

<i>Életcélok</i>	<i>Mindennapi rutinizált</i>	<i>gyakorlat Nyitott</i>
<i>Magától értetődők</i>	<i>Tradicionalis életmód</i>	–
<i>Szabadon választottak</i>	<i>Stratégikus életmód</i>	<i>Szituatív életmód</i>
<i>Elvesztek</i>	<i>Sematikus életmód</i>	<i>Elegendett életmód</i>

A *tradicionalis életmódot* a mindennapok nagyfokú rutinizáltsága mellett az életcélok megkérdőjelezés nélküli átvétele jellemzi. Az életet vezérlő értékek és preferenciák alig reflektáltak, így az ilyen irányú kérdéseinkre azt a választ kaptuk: „mindig is így volt, ezután is így lesz”, vagy „a mi családunkban ez így szokás”. A mindennapok megszokott rendben folynak, az élet ettől kiszámítható és megbízható. A szokás meg nem kérdőjelezése nem alábecsülendő biztonságot nyújt e csoport tagjainak. Nem kell mindent latolgatniuk, a dolgok olajozottan működnek, s a jövőtől is ez várható. Ami eddig is ment magától, az valahogy majd csak megy ezután is. Sok energiát és aggodást takarítanak meg így, ám ennek ára a mindennapok merevsége és nehezen változtatható módja. Ez az élet mindaddig kellemes és problémamentes, amíg a külső körülmények is megbízható, kiszámítható keretet nyújtanak számára.

A *stratégikus* életmódban is bevett rutinok szabályozzák a napok alakulását, de a vezérlő elvek szabadon választottak. Általában a modern, célracionális értékek köréből származnak: siker, karrier, anyagi biztonság, családi boldogság és barátság a leggyakoribbak. A nemegyszer teljesen konkrét célokért (lakás,

autó) a megkérdozettek hajlandók keményen dolgozni és nehezebb életszakaszokat és kitérőket is elviselni. A mindennapok megszabott rend szerint folynak, de ebben nem a tradíció, a környezettől vagy a szülők-től átvett szokások dominálnak, hanem a rendelkezésre álló források optimális felhasználására törekvő, célracionálisan kialakított szokásrendszer. Éppen ezért a mindennapok rendje kevésbé áll ellen a változtatásnak – amennyiben a külső feltételek változnak, a szokások is megváltoztathatók.

A *sematikus* életmód esetén az életet vezérlő értékek és elvek valahol útközben „elvesztek” – legalábbis gyakran ekképp írták le helyzetüket az interjúalanyok. Sokan úgy érzik: nem igazán tudják, mi is a fontos az életükben, mi a cél. „Hát sok minden, ami régen fontos volt az életünkben, ami összetartott minket, az manapság már teljesen értéktelen.” Természetesen nem mindig fogalmaztak ilyen pontosan, de az orientáció hiánya kihallatszott szavaikból.

Mindennapjaik viszont megszokott gyakorlatoknak engedelmessé válnak. A különbség az előző két csoport-hoz képest abban rejlik, hogy a rutinok itt fontos funkciót töltenek be: a hiányzó értékdimenzió helyett ezek adják az élet keretét, szinte értelmét. Öncéllá válnak, és biztonságot nyújtanak.

A *sztatív* életmódú egyén többé-kevésbé tudatosan lemond a mindennapok rutinizálásáról. A napok sem időben, sem térben, sem tartalmukban nincsenek előre megtervezve, hanem alkalmazkodnak az adott körülményekhez és követelményekhez. Ha például a munkahely rendkívüli feladatokat kíván meg, felborulhat még a nappalok és éjszakák rendje is, és a feladat teljesítéséig minden más életterület – család, szabadidő – ennek rendelődik alá. A stratégikus életmód sikerorientált értékei mellé gyakran posztmodern értékek társulnak, mint boldogság, önmegvalósítás, testi-lelki egyensúly és az élvezet különböző formái. A külső szemlélő ezt az életmódot nemegyszer kaotikusnak látja, mintha az egyén nem volna ura a helyzetnek. Valójában az ezt az életmódot folytató egyének is terveznek, csak másképp. Terveik lazábbak és hosszabb távúak, nem az egyes napokra vonatkoznak. A hosszú távú tervek csupán a *keretet* szabják meg, melyen belül az egyes napok, életszakaszok és életszférák autonómiával rendelkeznek.

Az *elengedett* életvitel mutatja ki igazán a sztatív életmód hátulütőit és veszélyeit. Ha ugyanis a sztatív életvitelben a káosz keret adó és korlátokat szabó távlati célok elvesznek, a káosz valóban eluralodik: ez az elengedett életmód helyzetében következik be: a mindennapok úgy zajlanak, ahogy a körülmények és az illető kedve engedi. Nincs, ami féken tartaná a káoszt, és vezetné a spontaneitást, mert nincsenek irányító szabó távlati célok.

AZ ÉLETMÓD ÉS A LAKÓTELEPRŐL ALKOTOTT KÉP

A kutatásból kirajzolódó, életmódjuk szerint elkülönülő csoportok sajátos képet alkotnak a társadalom

egészéről és annak egyik tárgyiasult formájáról, a lakótelepről.

A *tradicionális* életmódban a külvilággal való kapcsolatra egyrészt az elzárkózás, másrészt a gyakran az önfeláldozásig terjedő segítségnyújtás kettőssége jellemző. Míg a családban és a szűkebb rokon, családi körben az állandó, ellenszolgáltatást nem váró készenlét uralkodik, addig a tágabb külvilágot – melybe a lakótelep is beletartozik – az egyén hatókörén kívül esőként élék meg. „Mi azon ügysem tudunk változtatni, túl kis emberek vagyunk mi ahhoz!” A lakótelepről úgy véli, lecsúszott, vagy legalábbis a lecsúszás fenyegeti.

A *stratégikus* életmódú egyén szemében a tágabb külvilág saját terveinek és lehetőségeinek megvalósítási közege. A lakótelep ennek megfelelően ugródeszka, ahonnan további sikerek esetén jobb státuszú lakókörnyezetbe szándékozik költözni.

A *sematikus* életmódot folytató számára a társadalmi környezet idegen, sőt olykor ellenséges szféra. A lakótelepben is a lecsúszás és a züllés bizonyítékát látja.

A *sztatív* életmód az adok-veszek elv alapján kapcsolódik a külvilághoz. Az egyén személyes környezetétől és a társadalomtól elvárja a támogatást és a segítségnyújtást, de hajlandó a viszonzásra is. A lakókörnyezetével is ilyen kölcsönhatásban él, ezért a lakótelepben – számos kritikus fenntartása ellenére – a lehetőségeket becsüli.

Az *elengedett* életmódú személy viszonya környezetéhez kétes; az egyént sokszor úgy elárasztják saját gondjai, hogy inkább visszahúzódik a szociális kapcsolatok elől. A lakóhelyén is ezt a viselkedést folytatja, és a lecsúszás növekvő veszélyéről panaszkodik.

A HELYI TÁRSADALOM SZIGETE

A lakótelep külső megjelenésében is önálló, egyértelműen körülhatárolt egység. E környezeti adottságok, de a közös múlt is segítette egy viszonylag zárt helyi társadalom kialakulását. Sajátosan lakótelepi helyi társadalomról van szó, amely a telep szigetszerű létéből fakad.

A lakótelep több szempontból is élesen elválik környezetétől. Nemcsak sziget alakú alaprajzával, hanem magas háztömbjeivel is, amelyek éles kontrasztot alkotnak az időközben köré épült kétszintes családi házzal. Utcahálózata asztalon megtervezett, szigorú geometriai logikának engedelmessé válnak, környezetében nem is folytatódik. Saját intézményei – óvoda, iskola, orvosi rendelő, bolthálózat – egyrészt a lakók kényelmét szolgálják, másrészt erősítik a telep önmagába zárt jellegét.

Az egyik interjúalany e sajátosságot így foglalta össze: „Sokan el sem hagyják a telepet. Egy gyereknek mondjuk 18 éves koráig szinte a lábát sem kell kitennie innen. Éppúgy a kismamáknak. Minden helyben van. Ez jó is, másrészt kissé bezárva érzi magát az ember.”

A „sziget” megjelölést nemcsak az interjúalanyok használták. Egy szakértő véleménye szerint: „Ez a la-

kótelep olyan, mint egy zárt sziget; van eleje és van vége is, a határai jól láthatók. Akit az utcán látni, az vagy látogatóba jött valakihez (ami ritkább), vagy itt lakik. Átmenő forgalom nincsen.” □